

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

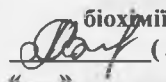
**Кафедра охорони праці та фізики
Кафедра біохімії та біотехнології**

«Затверджую»

**Завідувач кафедри
охорони праці та фізики
(С.М. Хурсенко)**

_____ 2020 р.

**Завідувач кафедри
біохімії та біотехнології
(Л.В. Бондарчук)**

_____ 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (СИЛАБУС)

**Охорона праці в галузі в умовах євроінтеграційних процесів
та цивільний захист**

Спеціальність: 208 «Агроінженерія»

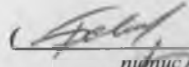
Освітня програма: Механізація сільського господарства

Факультет: Інженерно-технологічний

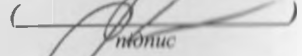
2020 – 2021 навчальний рік

Робоча програма з дисципліни Охорона праці в галузі в умовах євроінтеграційних процесів та цивільний захист для студентів за спеціальністю 208 «Агроінженерія».

Розробники: Хворост Т.В., доцент, к.е.н.
прізвище, ініціали

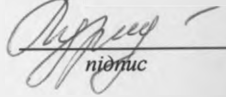
()
підпис

Приходько М.Ф., доцент, к.с.-г.н.
прізвище, ініціали

()
підпис

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри Охорони праці та фізики
Протокол від "9" червня 2020 року № 8

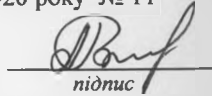
Завідувач кафедри

()
підпис

(С.М. Хурсенко)
прізвище та ініціали

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри біохімії та біотехнологій
Протокол від "16" червня 2020 року № 11

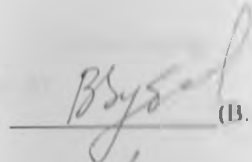
Завідувач кафедри

()
підпис

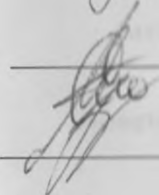
(J.В. Бондарчук)
прізвище та ініціали

Погоджено:

Гарант освітньої програми

()
підпис (В.М. Зубко)

Декан факультету інженерно-технологічного

()
підпис (М.Я. Довжик)

Декан факультету біолого-технологічного

()
підпис (В.О. Опара)

Методист відділу якості освіти,
ліцензування та акредитації

()
підпис (М.В. Стоян)

Зареєстровано в електронній базі: дата:

(03.07) 2020 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Галузь знань: 20 Аграрні науки та продовольство	<i>Нормативна</i>	
Модулів – 2	Спеціальність: 208 «Агроінженерія» Спеціалізація: Механізація сільського господарства	Рік підготовки: 2020-2021й	
Змістових модулів: 6		Курс	
		2	
		Семестр	
		3	
Загальна кількість годин – 120	Освітній ступінь <i>магістр</i>	Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента -2		16 год.	
		Практичні	
		8 год.	
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
		96 год.	
		Індивідуальні завдання:	
	Вид контролю:		
		Іспит	

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить (%):

для денної форми навчання - 20 / 80 (24/96)

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: формування у майбутніх фахівців (спеціалістів та магістрів) умінь та компетенцій для забезпечення ефективного управління охороною праці та поліпшення умов праці з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу та міжнародного досвіду, а також в усвідомленні нерозривної єдності успішної професійної діяльності з обов'язковим дотриманням усіх вимог безпеки праці у конкретній галузі; приймати продуктивні рішення у сфері цивільного захисту з урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності випускників, а також досягнення науково-технічного прогресу.

Завдання: забезпечення гарантії збереження здоров'я і працездатності працівників у виробничих умовах конкретних галузей господарювання через ефективне управління охороною праці та формування відповідальності у посадових осіб і фахівців за колективну та власну безпеку; засвоєння студентами новітніх теорій, методів і технологій з прогнозування надзвичайних ситуацій, побудову моделей їхнього розвитку, визначення рівня ризику та обґрунтування комплексу заходів, спрямованих на відвернення надзвичайних ситуацій, захисту персоналу, населення, матеріалів та культурних цінностей в умовах надзвичайних ситуацій, локалізації та ліквідації їхніх наслідків.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:
знати :

Нормативно-правову базу охорони праці в галузі; функціональні обов'язки, права і відповідальність керівників щодо створення і забезпечення здорових і безпечних умов праці у ввіреній галузі виробництва; роль служби охорони праці, трудового колективу та профспілок в СУОП; функції та задачі управління охороною праці; види планів та джерела фінансування законів по поліпшенню умов і охорони праці. Методи та показники стану охорони праці, виробничого травматизму, професійних захворювань тощо; класи умов праці за показниками шкідливості та небезпечності, важкості та напруженості трудового процесу, категорії та клас галузевих об'єктів по електропожежовибухонебезпеці, організаційні і технічні засоби безпеки праці; стан та правові основи цивільного захисту, його завдання та принципи побудови; свої обов'язки за напрямком професійної діяльності з урахуванням місця у цивільному захисті. методи та інструментарій моніторингу при надзвичайних ситуаціях, побудови моделей (сценарію) їх розвитку та оцінку їх соціально-економічних наслідків; приймати рішення з питань цивільного захисту в межах своїх повноважень.

вміти:

Володіти методами логічного моделювання небезпек виробничих процесів у галузі; володіти методами аналізу небажаних наслідків; проводити інструктаж та навчання працівників галузі з питань охорони праці; розробляти та впроваджувати у виробництво раціональні режими праці та відпочинку, організації трудового процесу і робочих місць, механізації та автоматизації виробничих процесів. Виявляти в умовах виробництва потенційні і реальні небезпеки, джерела, фактори та умови їх можливої дії на людину; визначити засоби та заходи колективного та індивідуального захисту працюючих; складати довгострокові, поточні та оперативні плани по охороні праці, визначити джерела їх фінансування; проводити розрахунки економічного збитку від небажаних наслідків та володіти методами визначення комплексної оцінки економічної ефективності заходів по поліпшенню умов та охорони праці; розробляти та

впроваджувати системи управління ризиком (безпекою) на виробництві; проводити ідентифікацію, дослідження умов виникнення і розвитку надзвичайних ситуацій та забезпечувати скоординовані дії щодо їх попередження на об'єктах відповідно до своїх професійних обов'язків; застосовувати методику з прогнозування та оцінки обстановки в зоні надзвичайних ситуацій, (розраховувати параметри вражаючих чинників джерел надзвичайних ситуацій що контролюються і використовуються для прогнозування, визначення складу сил, засобів і ресурсів для подолання наслідків надзвичайних ситуацій); впроваджувати превентивні та оперативні (аварійні) заходи цивільного захисту; інтерпретувати новітні досягнення в теорії та практиці управління безпекою у надзвичайних ситуаціях; забезпечувати якісне навчання працівників об'єкта з питань цивільного захисту, надавати допомогу та консультацію працівникам організації (підрозділу) з практичних питань захисту у надзвичайних ситуаціях.; оцінювати стан готовності підрозділу до роботи в умовах загрози і виникнення надзвичайних ситуацій за встановленими критеріями та показниками.

3. Програма навчальної дисципліни

„ Охорона праці в галузі та цивільний захист ” для підготовки магістрів за спеціальністю 208 Агроінженерія затверджено навчально методичною радою СНАУ від 16.01.17 р. Пр. № 5

Змістовий модуль 1. Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці. Система управління охороною праці в організації

Тема.1. Міжнародні норми в галузі охорони праці

Соціальне партнерство (соціальний діалог) в охороні праці. Соціальне партнерство як принцип законодавчого та нормативно-правового забезпечення охорони праці. Соціальний діалог в Європейському Союзі.

Охорона праці як невід'ємна складова соціальної відповідальності. Визначення та основні принципи соціальної відповідальності. Міжнародні норми соціальної відповідальності. Стандарт SA 8000 «Соціальна відповідальність». Міжнародний стандарт ISO 26000 «Настанова по соціальній відповідальності». Вимоги до забезпечення охорони праці в структурі соціальної відповідальності.

Законодавча основа Євросоюзу з питань охорони праці. Охорона праці - частина соціальної політики ЄС. Директиви ЄС з охорони праці. Рамкова директива 89/391/ЄС «Про введення заходів, що сприяють поліпшенню безпеки та гігієни праці працівників».

Трудові норми Міжнародної організації праці. Конвенції та Рекомендації МОП. Основні Конвенції МОП в галузі охорони праці.

Міжнародне співробітництво в галузі охорони праці. Основні напрямки співробітництва. Організація об'єднаних націй. Всесвітня організація охорони здоров'я. Міжнародна агенція з атомної енергії. Міжнародна організація праці.

Тема 2. Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці в галузі

Законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці в галузі. Показник нормативно-правових актів з питань охорони праці. Галузеві програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища. Складання інструкцій з охорони праці. Положення про організацію системи управління охороною праці в галузі.

Тема 3. Система управління охороною праці в організації. Основні вимоги до побудови і функціонування системи управління охороною праці (СУОП). Забезпечення функціонування та побудова СУОП в організації. Положення про СУОП, структура та зміст його розділів.

Елементи системи управління охороною праці, міжнародний стандарт OHSAS 18001:2007. Політика в галузі охорони праці. Планування. Впровадження і функціонування СУОП. Перевірки і коригувальні дії. Аналіз з боку керівництва.

Примірний розподіл функціональних обов'язків з охорони праці керівників, посадових осіб і фахівців підприємства галузі. Пріоритет функцій забезпечення безпеки.

Тема 4. Ефективність функціональної структури СУОП.

Планування заходів з охорони праці. Складання колективного договору. Види планування та контролю стану охорони праці. Виявлення, оцінка та зменшення ризиків небезпечних подій. Облік і аналіз показників охорони праці. Плани локалізації і ліквідації аварійних ситуацій й аварій. Мета та основні параметри планів. Аналітична та оперативна частини Плану.

Інтегровані системи менеджменту в галузі охорони праці. Основні складові інтегрованої системи менеджменту. Функціональні та організаційні особливості.

Галузеві системи управління охороною праці. Мета та принципи функціонування. Організаційна та функціональна структури СУОП.

Регіональні системи управління охороною праці, мета, принципи та основні функції. Служби охорони праці місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Змістовий модуль 2. Травматизм та професійні захворювання в галузі. Розслідування нещасних випадків.

Тема 5. Травматизм та професійні захворювання в галузі. Розслідування нещасних випадків.

Загальні положення та визначення. Мета та завдання розслідування нещасних випадків. Обов'язки роботодавця щодо розслідування нещасних випадків. Обставини, за яких проводиться розслідування.

Встановлення зв'язку нещасного випадку з виробництвом.

Розслідування та облік нещасних випадків, хронічних професійних захворювань і отруєнь на виробництві. Розслідування нещасних випадків. Спеціальне розслідування нещасних випадків. Розслідування професійних захворювань. Організація розслідування, склад комісій з розслідування, основні документи.

Розслідування та облік аварій. Розслідування інцидентів та невідповідностей.

Особливості розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру.

Дослідження та профілактика виробничого травматизму. Визначення економічного збитку від травматизму та професійних захворювань. Звітність та інформація про нещасні випадки, аналіз їх причин. Основні причини виробничих травм та професійних захворювань. Розподіл травм за ступенем тяжкості. Методи дослідження виробничого травматизму.

Основні технічні та організаційні заходи щодо профілактики травматизму та професійної захворюваності в галузі.

Тема 6. Проблеми фізіології, гігієни праці та виробничої санітарії в галузі.

Аналіз умов праці у галузі за показниками шкідливості та небезпечності чинників виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу. Атестація робочих місць. Загальні вимоги безпеки в галузі. Вимоги безпеки під час експлуатації основного технологічного обладнання, при підготовці сировини та при виробництві продукції. Вимоги безпеки до розміщення обладнання та утримання робочих місць. Забезпечення безпеки контрольно-вимірювальних приладів, автоматизованих систем управління, сигналізації та зв'язку.

Вимоги до санітарного контролю за станом повітря робочої зони. Вимоги до засобів індивідуального захисту.

Особливості заходів електробезпеки на підприємствах галузі.

Вимоги безпеки до виробничих і допоміжних приміщень. Утримання території підприємств галузі. Особливості охорони праці при ремонтних роботах, під час вантажно-розвантажувальних робіт. Вимоги безпеки праці під час експлуатації систем опалення, вентиляції і кондиціювання повітря.

Вимоги до працівників певних категорій і порядок допуску їх до роботи.

Санітарно-гігієнічні вимоги до умов праці в галузі. Розрахунок засобів індивідуального захисту працівників Шкідливі хімічні речовини, біологічні чинники, виробничий пил. Вібрація, шум, інфразвук, ультразвук. Виробничі випромінювання. Мікроклімат робочої зони.

Важкість праці: Динамічні, статичні навантаження. Напруженість праці. Увага, напруженість аналізаторних функцій, емоційна та інтелектуальна напруженість, монотонність праці.

Тема 7. Актуальні проблеми охорони праці в наукових дослідженнях

Вимоги безпеки до лабораторних приміщень та обладнання для наукових досліджень.

Організація наукових досліджень та основні наукові проблеми в галузі охорони праці. Наукова база охорони праці. Національний науково-дослідний інститут промислової безпеки та охорони праці, галузеві науково-дослідні інститути з питань охорони праці, відділи та лабораторії з питань охорони праці галузевих науково-дослідних інститутів. Кафедри охорони праці та інші підрозділи вищих навчальних закладів.

Програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища. Загальнодержавна (національна), галузеві, регіональні програми.

Аналіз професійного та виробничого ризиків. Аналіз, прогнозування, профілактика травматизму та професійної захворюваності. Аналіз потенційних небезпек та ризиків виробництва. Мета і методи аналізу. Використання статистичної звітності і актів розслідування нещасних випадків і професійних захворювань в аналітичній роботі. Показники частоти та тяжкості травматизму. Визначення комплексної оцінки заходів по поліпшенню умов та охорони праці. Автоматизовані системи управління охороною праці, обліку, аналізу та дослідження травматизму.

Змістовий модуль 3. Основні заходи пожежної профілактики на галузевих об'єктах. Державний нагляд і громадський контроль за станом охорони праці

Тема 8. Основні заходи пожежної профілактики на галузевих об'єктах

Класи виробничих та складських приміщень по вибуховій та пожежній небезпечі. Вогнестійкість будівельних конструкцій і матеріалів.

Противожежні перешкоди. Забезпечення безпечної евакуації персоналу. Пожежна безпека технологічного устаткування, електрообладнання, систем опалення, вентиляції. Державний пожежний нагляд. Пожежна профілактика при проектуванні і експлуатації промислових об'єктів, будинків, споруд, технологічного обладнання.

Пожежна сигналізація і зв'язок. Засоби гасіння пожеж. Противожежне водопостачання. Первинні засоби пожежогасіння. Автоматичні засоби пожежогасіння на об'єктах галузі.

Тема 9. Державний нагляд і громадський контроль за станом охорони праці

Органи державного нагляду за охороною праці. Основні принципи державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності.

Держпраці. Права і відповідальність посадових осіб Держпраці. Перелік питань для здійснення планових заходів державного нагляду у сфері промислової безпеки та охорони праці.

Проведення державного нагляду за охороною праці. Види та основні параметри проведення наглядових заходів.

Тема 10. Соціальне страхування від нещасного випадку та професійного захворювання на виробництві

Завдання страхування від нещасного випадку. Принципи та види страхування.

Суб'єкти та об'єкти страхування. Види страхування. Страховий ризик і страховий випадок. Фонд соціального страхування від нещасних випадків. Правління Фонду. Виконавча дирекція Фонду. Страхові експерти з охорони праці, їх функції і повноваження. Фінансування страхових виплат, соціальних послуг та профілактичних заходів. Джерела фінансування Фонду. Страхові тарифи. Страхові виплати. Обов'язки та права суб'єктів страхування від нещасних випадків. Обов'язки Фонду. Права та обов'язки застрахованої особи. Права та обов'язки роботодавця як страхувальника.

Змістовий модуль 4. Системи захисту людей. Аналіз ризиків виробничої діяльності

Тема 11. Технічні та організаційні системи захисту людини на виробництві:

Цілі, задачі, зміст курсу охорони та екології праці. Забезпечення охорони праці на виробництві. Система "людина – машина – навколишнє середовище" та її основні характеристики. Питання збору, сортування та утилізації відходів. Організаційні системи безпеки праці. Функціональні обов'язки, права і відповідальність посадових осіб щодо захисту довкілля, створення і забезпечення здорових і безпечних умов праці; Психологія людини як виробничий фактор. Типи нервової системи людини. Важкість, напруженість праці, релаксація. Стресовий стан людини. Гігієна та фізіологія праці.

Поняття про систему та взаємодію окремих її елементів. Технічні системи екології праці. Обладнання для збору, сортування та переробки побутових відходів. Поняття про екологічно чисту сільськогосподарську продукцію.

Тема 12. Аналіз ризиків виробничої діяльності, принципи та методи екології праці:

Небезпечні та шкідливі виробничі фактори. Залежність небезпечних ситуацій від кількості виробничих факторів Основні положення теорії ризику. Розрахунок фактичного рівня ризику. Статистична обробка даних виробничого травматизму та захворювань. Послідовність вивчення виробничих небезпек. Аксиома потенційної небезпеки виробничої діяльності людини. Принцип розведення небезпечних та шкідливих виробничих факторів в часі та просторі. Захист працюючих відстанню, часом, екранування джерел випромінювання.

Тема 13. Сучасна екологічна ситуація. Стан охорони праці та довкілля:

Екологічні знання суспільства – гарантія продовження його цивілізації. Перспективи розвитку системи охорони праці та довкілля в Україні. Роль екологічних служб, трудових колективів та профспілок в системі охорони довкілля. Загальні вимоги до екологічно безпечних систем та технологічних процесів. Екологічні стандарти. Розрахунок гранично допустимого рівня викидів в навколишнє середовище. Кіотський протокол. Визначення фактичних концентрацій забруднень в повітрі, воді та ґрунті. Поняття про міграцію рухомих компонентів забруднень в природі.

Змістовий модуль 5. Загальна підготовка з питань цивільного захисту.

Тема 14. Моніторинг та сценарний аналіз виникнення і розвитку надзвичайних ситуацій. Основи цивільного захисту в Україні. Основні поняття і визначення.

Моніторинг небезпек, що можуть спричинити надзвичайні ситуації. Класифікація надзвичайних ситуацій. Основні причини виникнення надзвичайних ситуацій та ліквідація їх наслідків. Моніторинг потенційно-небезпечних об'єктів.

Тема 15. Планування з питань цивільного захисту. Загальні принципи планування заходів цивільного захисту. Вимоги до складу, змісту та форми плануючих документів. Методика розроблення планів з попередження надзвичайних ситуацій.

Структура і зміст плану цивільного захисту об'єкта на мирний час і на особливий період. Довгострокові документи і документи підготовки цивільного захисту об'єкта господарювання в поточному році. Плануючі документи з теоретичного і практичного навчання персоналу об'єкта господарювання до дій у надзвичайних ситуаціях.

Тема 16. Методи розрахунку зон ураження від техногенних вибухів і пожеж та противибуховий і протипожежний захист об'єктів господарювання.

Оцінити вплив ударної хвилі при вибуху газоповітряної суміші. Визначити вплив ударної хвилі на людей та тварин. Розрахувати ступені руйнування об'єкта та їх характеристики. Оцінити послідовність вибуху газоповітряної суміші для визначення стійкості роботи об'єкта. Вивчити основні поняття та визначення пожежної безпеки. Категорії приміщень і будівель за вибухопожежною і пожежною небезпечкою. Ознайомитись з класифікацією пожежонебезпечних та вибухонебезпечних зон. Проаналізувати систему протипожежного та противибухового захисту. Захист людей та матеріальних цінностей. Послідовно оцінити пожежну обстановку.

Тема 17. Прогнозування обстановки та планування заходів захисту в зонах радіоактивного, хімічного, біологічного зараження. Ознайомитись з основними поняттями оцінки радіаційної, хімічної, метеорологічної обстановки. Вивчити методи оцінки радіаційної обстановки при аварії на АЕС і послідовність її проведення. Визначити параметри зон забруднення радіоактивних речовин. Розв'язання типових завдань. Режими захисту при аварії на АЕС. Вивчити методи оцінки хімічної обстановки і послідовність її проведення. Розрахунок масштабів хімічного забруднення. Розв'язання типових завдань. Планування заходів із запобігання поширенню інфекційних захворювань з первинного осередку. Зона і осередок біологічного ураження. Ознайомитись з способами евакуації і розосередження міського населення в надзвичайних ситуаціях.

Тема 18. Оцінка інженерної обстановки та соціально-економічних наслідків НС. Освоїти методику оцінки інженерної обстановки. Зробити розрахунок необхідної кількості рятувальників і техніки. Оцінити збитки від наслідків надзвичайних ситуацій. Розрахувати збитки від втрати життя та здоров'я населення.

Змістовий модуль 6. Профільна підготовка з питань цивільного захисту.

Тема 19: Забезпечення заходів і дій в межах Єдиної системи цивільного захисту для економічного профілю. Фінансування заходів з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Відшкодування збитків постраждалим. Страховий механізм відшкодування збитків від надзвичайних ситуацій. Забезпечення цільових видів страхування. Поняття державного резерву, його склад і призначення. Утримання і розвиток Єдиної системи державного резерву. Використання матеріальних ресурсів з державного, регіонального і місцевого резерву. Координація організації торгівлі продуктами харчування і товарами першочергового вжитку для постраждалого населення.

Тема 20. Спеціальна функція у сфері цивільного захисту для економічного профілю. Вивчити економіку катастроф і ранжування регіонів за ступенем потреби в інвестиційних ресурсах на запобігання та ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій. Ознайомитись з структурою бізнес – плану інвестиційного проекту. Основні положення.

Освоїти цикл інвестиційного проекту, його фази і стадії. Визначити аналіз соціально-економічного стану та потенційних небезпек техногенного та природного характеру регіону.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	Усьо-го	у тому числі					усього	у тому числі				
л		п	лаб	інд	с.р.	л		п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1. Охорона праці в галузі												
Змістовий модуль 1. Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці. Система управління охороною праці в організації												
Тема 1. Міжнародні норми в галузі охорони праці	5	2				3						
Тема 2. Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці в галузі	5	2				3						
Тема 3. Система управління охороною праці в організації	7	2	2			3						
Тема 4. Ефективність функціональної структури СУОП.	5		2			3						
Разом за змістовим модулем 1	22	6	4			12						
Змістовий модуль 2. Травматизм та професійні захворювання в галузі. Розслідування нещасних випадків.												
Тема 5. Травматизм та професійні захворювання в галузі. Розслідування нещасних випадків.	5	2				3						
Тема 6. Проблеми фізіології, гігієни праці та виробничої санітарії в галузі.	5	2				3						
Тема 7. Актуальні проблеми охорони праці в наукових дослідженнях.	3					3						
Разом за змістовим модулем 2	13	4				9						
Змістовий модуль 3. Основні заходи пожежної профілактики на галузевих об'єктах. Державний нагляд і громадський контроль за станом охорони праці												
Тема 8. Основні заходи пожежної профілактики на галузевих об'єктах	4					4						
Тема 9. Державний нагляд і громадський контроль за станом охорони праці	4					4						

Тема 10. Соціальне страхування від нещасного випадку та професійного захворювання на виробництві	4					4								
Разом за змістовим модулем 3	12					12								
Змістовий модуль 4. Системи захисту людей. Аналіз ризиків виробничої діяльності.														
Тема 11. Технічні та організаційні системи захисту людини на виробництві	5	2				3								
Тема 12. Аналіз ризиків виробничої діяльності, принципи та методи екології праці	4					4								
Тема 13. Сучасна екологічна ситуація. Стан охорони праці та довкілля	4					4								
Разом за змістовим модулем 4	13	2				11								
<i>Модуль 1 Усього годин</i>	<i>60</i>	<i>12</i>	<i>4</i>			<i>44</i>								
Модуль 2														
Змістовий модуль 5. Загальна підготовка з питань цивільного захисту														
Тема 14. Моніторинг та сценарний аналіз виникнення і розвитку надзвичайних ситуацій.	10	2	2			6								
Тема 15. Планування з питань цивільного захисту.	8	2				6								
Тема 16. Методи розрахунку зон ураження від техногенних вибухів і пожеж та противибуховий і протипожежний захист об'єктів господарювання.	8		2			6								
Тема 17. Прогнозування обстановки та планування заходів захисту в зонах радіоактивного, хімічного, біологічного зараження.	8					8								
Тема 18. Оцінка інженерної обстановки та соціально-економічних наслідків НС	8					8								
Разом за змістовим модулем 5	42	4	4			34								
Змістовий модуль 6. Профільна підготовка з питань цивільного захисту														
Тема 19. Забезпечення заходів і дій в межах Єдиної системи цивільного захисту для технічного і	8					8								

транспортного профілю.													
Тема 20. Спеціальна функція у сфері цивільного захисту для технічного і транспортного профілю.	10					10							
Разом за змістовим модулем 6	18					18							
<i>Модуль 2 Усього годин</i>	60	4	4			52							
<i>Усього годин</i>	120	16	8			96							

5. Теми та план лекційних занять (денна форма)

№ з/п	Назва теми та план	Кількість годин
1	Тема 1. Міжнародні норми в галузі охорони праці 1. Соціальне партнерство (соціальний діалог) в охороні праці. Соціальний діалог в Європейському Союзі. 2. Охорона праці як невід'ємна складова соціальної відповідальності. Міжнародні норми соціальної відповідальності. Стандарт SA 8000 «Соціальна відповідальність». Міжнародний стандарт ISO 26000 «Настанова по соціальній відповідальності». 3. Законодавча основа Євросоюзу з питань охорони праці. Охорона праці - частина соціальної політики ЄС. Директиви ЄС з охорони праці. Рамкова директива 89/391/ЄС	2
2	Тема 2. Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці в галузі 1. Законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці в галузі. 2. Галузеві програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища.	2
3	Тема 3. Система управління охороною праці в організації 1. Основні вимоги до побудови і функціонування системи управління охороною праці (СУОП). Забезпечення функціонування та побудова СУОП в організації. 2. Положення про СУОП, структура та зміст його розділів. 3. Елементи системи управління охороною праці, міжнародний стандарт OHSAS 18001:2007.	2
4	Тема 5. Травматизм та професійні захворювання в галузі. Розслідування нещасних випадків. 1. Загальні положення та визначення. Встановлення зв'язку нещасного випадку з виробництвом. 2. Розслідування нещасних випадків. Організація розслідування, склад комісій з розслідування, основні документи. 3. Особливості розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру.	2
5	Тема 6. Проблеми фізіології, гігієни праці та виробничої санітарії в галузі. 1. Аналіз умов праці у галузі за показниками шкідливості та небезпечності чинників виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу. Атестація робочих місць. Загальні вимоги безпеки в галузі. Вимоги безпеки під час експлуатації основного технологічного обладнання, при підготовці сировини та при виробництві продукції. 2. Вимоги до санітарного контролю за станом повітря робочої зони. Вимоги до засобів	2

	індивідуального захисту. 3. Вимоги до працівників певних категорій і порядок допуску їх до роботи. Санітарно-гігієнічні вимоги до умов праці в галузі. Розрахунок засобів індивідуального захисту працівників Шкідливі хімічні речовини, біологічні чинники, виробничий пил. Вібрація, шум, інфразвук, ультразвук. Виробничі випромінювання.	
6	Тема 11. Технічні та організаційні системи захисту людини на виробництві 1. Цілі, задачі, зміст курсу охорони та екології праці. 2. Забезпечення охорони праці на виробництві. 3. Система “людина – машина – навколишнє середовище” та її основні характеристики. 4. Питання збору, сортування та утилізації відходів.	2
	Тема 14 Моніторинг та сценарний аналіз виникнення і розвитку надзвичайних ситуацій. 1. Основи цивільного захисту в Україні. Основні поняття і визначення. 2. Класифікація надзвичайних ситуацій. Основні причини виникнення надзвичайних ситуацій та ліквідація їх наслідків. 3. Моніторинг потенційно-небезпечних об’єктів.	2
	Тема 15 Планування з питань цивільного захисту. 1. Загальні принципи планування заходів цивільного захисту. 2. Методика розроблення планів з попередження надзвичайних ситуацій. 3. Структура і зміст плану цивільного захисту об’єкта на мирний час і на особливий період.	2
	Разом	16

6. Теми практичних занять (денна форма)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Розробка інструкцій з охорони праці	2
2	Логічне моделювання небезпек виробничих процесів та оцінка базового і припустимого ризику	2
3	Методи ідентифікації та паспортизації об’єктів господарювання підвищеної безпеки.	2
4	Методи розрахунку зон ураження від техногенних вибухів і пожеж та противибуховий і протипожежний захист об’єктів господарювання.	2
	Разом	8

7. Самостійна робота (денна форма)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема.1. Міжнародні норми в галузі охорони праці Трудові норми Міжнародної організації праці. Конвенції та Рекомендації МОП. Основні Конвенції МОП в галузі охорони праці. Міжнародне співробітництво в галузі охорони праці. Основні напрямки співробітництва. Організація об’єднаних націй. Всесвітня організація охорони здоров’я. Міжнародна агенція з атомної енергії. Міжнародна організація праці.	3
2	Тема 2. Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони	3

	праці в галузі Складання інструкцій з охорони праці. Положення про організацію системи управління охороною праці в галузі.	
3	Тема 3. Система управління охороною праці в організації. Політика в галузі охорони праці. Планування. Впровадження і функціонування СУОП. Перевірки і коригувальні дії. Аналіз з боку керівництва. Примірний розподіл функціональних обов'язків з охорони праці керівників, посадових осіб і фахівців підприємства галузі. Пріоритет функцій забезпечення безпеки.	3
4	Тема 4. Ефективність функціональної структури СУОП. Інтегровані системи менеджменту в галузі охорони праці. Основні складові інтегрованої системи менеджменту. Галузеві системи управління охороною праці. Організаційна та функціональна структури СУОП. Регіональні системи управління охороною праці. мета, принципи та основні функції. Служби охорони праці місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.	3
5	Тема 5. Травматизм та професійні захворювання в галузі. Розслідування нещасних випадків. Дослідження та профілактика виробничого травматизму. Визначення економічного збитку від травматизму та професійних захворювань. Звітність та інформація про нещасні випадки, аналіз їх причин. Основні причини виробничих травм та професійних захворювань. Розподіл травм за ступенем тяжкості. Методи дослідження виробничого травматизму. Основні технічні та організаційні заходи щодо профілактики травматизму та професійної захворюваності в галузі.	3
6	Тема 6. Проблеми фізіології, гігієни праці та виробничої санітарії в галузі. Важкість праці: Динамічні, статичні навантаження. Напруженість праці. Увага, напруженість аналізаторних функцій, емоційна та інтелектуальна напруженість, монотонність праці.	3
7	Тема 7. Актуальні проблеми охорони праці в наукових дослідженнях Вимоги безпеки до лабораторних приміщень та обладнання для наукових досліджень. Організація наукових досліджень та основні наукові проблеми в галузі охорони праці. Наукова база охорони праці. Аналіз професійного та виробничого ризиків.	3
8	Тема 8. Основні заходи пожежної профілактики на галузевих об'єктах Класи виробничих та складських приміщень по вибуховій та пожежній небезпеці. Протипожежні перешкоди. Забезпечення безпечної евакуації персоналу. Пожежна безпека технологічного устаткування, електрообладнання. Державний пожежний нагляд. Пожежна сигналізація і зв'язок. Засоби гасіння пожеж.	4
9	Тема 9. Державний нагляд і громадський контроль за станом охорони праці Органи державного нагляду за охороною праці. Держпраці. Права і відповідальність посадових осіб Держпраці. Перелік питань для здійснення планових заходів державного нагляду у сфері промислової безпеки та охорони праці. Проведення державного нагляду за охороною праці.	4
10	Тема 10. Соціальне страхування від нещасного випадку та професійного захворювання на виробництві Завдання страхування від нещасного випадку. Принципи та види	4

	страхування. Суб'єкти та об'єкти страхування. Види страхування. Страховий ризик і страховий випадок. Фонд соціального страхування. Правління Фонду. Виконавча дирекція Фонду. Страхові експерти з охорони праці	
11	Тема 11. Технічні та організаційні системи захисту людини на виробництві. Організаційні системи безпеки праці. Функціональні обов'язки, права і відповідальність посадових осіб щодо захисту довкілля, створення і забезпечення здорових і безпечних умов праці; Психологія людини як виробничий фактор. Типи нервової системи людини. Важкість, напруженість праці, релаксація. Стресовий стан людини.	3
12	Тема 12. Аналіз ризику, принципи та методи екології праці. Небезпечні та шкідливі виробничі фактори. Залежність небезпечних ситуацій від кількості виробничих факторів Основні положення теорії ризику. Розрахунок фактичного рівня ризику. Статистична обробка даних виробничого травматизму та захворювань.	4
13	Тема 13. Сучасна екологічна ситуація, стан охорони праці та довкілля. Загальні вимоги до екологічно безпечних систем та технологічних процесів. Екологічні стандарти. Розрахунок гранично допустимого рівня викидів в навколишнє середовище. Кіотський протокол.	4
14	Тема 14. Моніторинг та сценарний аналіз виникнення і розвитку надзвичайних ситуацій. Ознайомитись з основами цивільного захисту в Україні. Основні поняття і визначення. Прослідити моніторинг небезпек, що можуть спричинити надзвичайні ситуації. Класифікація надзвичайних ситуацій. Основні причини виникнення надзвичайних ситуацій та ліквідація їх наслідків. Визначити моніторинг потенційно-небезпечних об'єктів	6
15	Тема 15. Планування з питань цивільного захисту. Загальні принципи планування заходів цивільного захисту. Методика розроблення планів з попередження надзвичайних ситуацій. Структура і зміст плану цивільного захисту об'єкта на мирний час і на особливий період.	6
16	Тема 16. Методи розрахунку зон ураження від техногенних вибухів і пожеж та противибуховий і протипожежний захист об'єктів господарювання. Оцінити вплив ударної хвилі при вибуху газоповітряної суміші. Визначити вплив ударної хвилі на людей та тварин. Розрахувати ступені руйнування об'єкта та їх характеристику. Оцінити послідовність вибуху газоповітряної суміші для визначення стійкості роботи об'єкта	6
17	Тема 17. Прогнозування обстановки та планування заходів захисту в зонах радіоактивного, хімічного, біологічного зараження. Оцінити хімічну обстановку. Послідовність її проведення. Розрахунок масштабів хімічного забруднення. Розв'язання типових завдань	8
18	Тема 18. Оцінка інженерної обстановки та соціально-економічних наслідків НС Розрахувати збитки від втрати життя та здоров'я населення	8
19	Тема 19. Забезпечення заходів і дій в межах Єдиної системи цивільного захисту для технічного і транспортного профілю. Стойкість роботи об'єкта. Фактори, які впливають на стійкість роботи об'єкта в умовах надзвичайної ситуації. Шляхи і способи підвищення стійкості роботи об'єкта та галузей народного господарства. Стойкість	8

	роботи автотранспортної та іншої техніки, технологічного обладнання і механізмів. Оцінка стійкості роботи машино-тракторного парку, паливно-енергетичного комплексу і водопостачання. Підвищення стійкості мереж комунального господарства. Норми проектування інжекторно-технічних заходів у надзвичайних ситуаціях. Система централізованого і регіонального оповіщення та інформаційного забезпечення цивільного захисту України. Варіанти мовних повідомлень цивільного захисту.	
20	Тема 20. Спеціальна функція у сфері цивільного захисту для технічного і транспортного профілю. Вивчити функції компетентного державного органу з перевезення небезпечних вантажів залізничним, автомобільним, морським і річковим транспортом. Ознайомитись з спорядженням (обладнання) автотранспорту в період загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру в умовах проведення рятувальних робіт в осередках ураження. Ознайомитись з організацією спеціальної обробки техніки і майна при зараженні радіоактивними речовинами, хімічними речовинами і біологічними засобами.	10
	Разом	96

8. Методи навчання

1. Методи навчання за джерелом знань:

1.1. *Словесні*: пояснення, (евристична і репродуктивна), лекція, інструктаж, виготовлення опорних конспектів.

1.2. *Наочні*: демонстрація, ілюстрація, спостереження.

1.3. *Практичні*: лабораторний метод, практична робота.

2. Методи навчання за характером логіки пізнання.

2.1. *Аналітичний*

2.2. *Методи синтезу*

2.3. *Індуктивний метод*

2.4. *Дедуктивний метод*

2.5. *Традуктивний метод*

3. Методи навчання за характером та рівнем самостійної розумової діяльності студентів.

3.1. *Проблемний*

3.2. *Частково-пошуковий (евристичний)*

3.3. *Дослідницький*

3.4. *Репродуктивний*

3.5. *Пояснювально-демонстративний*

4. *Активні методи навчання* - використання технічних засобів навчання, використання навчальних та контролюючих тестів, використання опорних конспектів лекцій.

5. *Інтерактивні технології навчання* - використання мультимедійних технологій, інтерактивної дошки, діалогове навчання, співробітництво студентів.

9. Методи контролю

1. Рейтинговий контроль за 100-бальною шкалою оцінювання ЄКТС

2. Проведення проміжного контролю протягом семестру (проміжна атестація)

3. Полікритеріальна оцінка поточної роботи студентів:

- рівень знань, продемонстрований на практичних заняттях;

- результати виконання та захисту практичних робіт;
- експрес-контроль під час аудиторних занять;
- самостійне опрацювання теми в цілому чи окремих питань;
- виконання аналітично-розрахункових завдань;
- написання звітів;
- результати тестування;
- письмові завдання при проведенні контрольних робіт;

10. Розподіл балів, які отримують студенти (денна форма)

Поточне тестування та самостійна робота													С Р С	Разом за модулі та	Атестація	Підсумковий заст.	Сума
Модуль 1 0-20						Модуль 2 0-20											
Т 1-2	Т 3-4	Т 5	Т 6-7	Т 8-9	Т 10-11	Т 12-13	Т 14	Т 15	Т 16	Т 17	Т 18	Т 19-20	15	55 (40+15)	15	30	100
3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	5					

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для екзамену
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
75-81	C	
69-74	D	
60-68	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

1. Навчально-методичний комплекс дисципліни «Охорона праці в галузі, екологія» для студентів на 2018-2019 навчальний рік Суми, СНАУ
2. Методичні вказівки до виконання лабораторних та практичних робіт з курсу „Охорона праці в галузі”. Сумський НАУ, кафедра “Охорони праці”. 2014-2018рр.
3. Методичні вказівки для виконання практичних занять з дисципліни «Цивільний захист» для студентів усіх спеціальностей освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» та «магістр» денної, заочної та дистанційної форм навчання Частина III. -Суми, 2016 р., 22 с
4. Методичні вказівки для виконання індивідуальних занять з дисципліни «Цивільний захист» для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» та «магістр» заочної та дистанційної форм навчання. -Суми, 2016 р., 19 с
5. Методичні вказівки для виконання розділу «Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях» в дипломних роботах студентами інженерно технологічного факультету освітньо-

кваліфікаційного рівня «спеціаліст» та « магістр» денної, заочної та дистанційної форм навчання. - Суми, 2014 р., 16 с.

12. Рекомендована література

Основні законодавчі та нормативно-правові акти

1. Закон України "Про охорону праці" від 14 жовтня 1992 р. (Редакція станом на 20.01.2018).
2. Кодекс Законів про працю в Україні.
3. Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності" від 23.09.99 р. №1105. (Редакція станом на 19.12.2017)
4. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності». (Редакція станом на 04.04.2018)
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 № 1232 «Порядок проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві». (Редакція станом на 24.04.2017)
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.06.2003 р. № 994. «Перелік заходів та засобів з охорони праці, витрати на здійснення та придбання яких включаються до валових витрат». (Редакція станом на 13.03.2018)
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок проведення атестації робочих місць за умовами праці» від 1 серпня 1992 р. (Редакція станом на 28.10.2016)
8. Конституція України. Основний закон. – К.- № 742-VII від 21.02.2014, ВВР, 2014, № 11, ст.143.
9. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року за N 5403-VI.
10. ДСТУ Б А.2.2-7:2010. Проектування. Розділ інженерно-технічних заходів цивільного захисту (цивільної оборони) у складі проектної документації об'єктів. Київ. – Мінрегіонбуд. України, -2010.
11. Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань: Закон України від 14 січня 1998 р. – К., 1998.
12. Закон України " Про правовий режим воєнного стану". – К. Урядовий кур'єр, 14.06.2000.-№107.
13. Закон України " Про захист людини від інфекційних хвороб". – К. 06.04.2000. №1645-III.
14. Закон України " Про зону надзвичайної екологічної ситуації". – К. 13.07.2000.-№1908- III.
15. Закон України " Про об'єкти підвищеної небезпеки". – К.18.01.2001.-№2245- III.
16. Закон України " Про зону надзвичайної екологічної ситуації" від 13.07.00. №08-III.
17. Закон України "Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи". – К.: Відомості Верховної Ради України, 1991. – № 16 – Ст. 198; 1992., № 13. – Ст. 177.
18. Закон України " Про правовий режим надзвичайного стану". - К.Урядовий кур'єр, 14.06.2000.-№107.
19. Закон України " Про аварійно – рятувальні служби". - К.Урядовий кур'єр, 14.12.1999. - №1281.
20. Закон України " Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру". - К.Урядовий кур'єр, 16.09.2000. - №149.
21. Постанова КМ України " Про Державну комісію з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій" від 16.02.98 №174 (із зм. і доп., внесеними постановами КМ України від 24.09.99 №1763, від 21.10.99 №43.
22. Постанова КМ України " Про порядок формування розміщення та проведення операцій з матеріальними цінностями Державного резерву" від 08.10.97року №1129.
23. Постанова КМ України " Про номенклатуру та обсягів продукції Державного матеріального резерву" від 07.08.98 року №1245-46.

24. Постанова КМ України “ Про розбронювання матеріальних цінностей мобілізаційного резерву та створення запасів матеріально-технічних ресурсів для виконання першочергових робіт під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій” від 15.04.97 року №338-027.
25. Постанова КМ України “ Про затвердження особливостей формування та проведення операцій з матеріальними цінностями мобілізаційного резерву” від 29.01.98 року №100-03.
26. Постанова КМ України “ Про затвердження Положення про організацію оповіщення і зв'язку у надзвичайних ситуаціях” від 15.02.99 №2.
27. Постанова КМ України “ Про Основні засади створення в Україні підсистеми рятування і ліквідації небезпечних забруднень на воді єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного характеру” від 5.10.98 №1599.
28. Постанова кабміну України ” Про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру” К.03.08.1998.-№1198.
29. Указ Президента України “ Про систему реагування на надзвичайні ситуації на водних об'єктах” від 15.06.01 №436/2001.

Базова

30. Зеркалов Д.В. Охорона праці в галузі: Загальні вимоги. Навчальний посібник. – К.: «Основа».2011 – 551 с.
31. Дементій Л.В., Юсіна Г.Л., Чижиков Г.І. Охорона праці в галузі. –Краматорськ: ДДМА, 2006. -296 с.
32. Полетаєв В.П.Охорона праці в галузі: навчальний посібник / В.П.Полетаєв,О.А.Крюковська / під ред. д.т.н., проф.А.П. Огурцова. —Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2015. —363с.
33. ДСТУ ISO 14001:2006. Системи екологічного керування. Вимоги та настанови щодо застосування (ISO 14001:2004, IDT)
34. ДСТУ OHSAS 18002:2015 Національний стандарт України системи управління гігієною та безпекою праці - Видання офіційне – Київ ДП «УкрНДНЦ». 2016
35. Бикова О.В. Болієв О.В., Деревинський Д.М., Єлісєєв В.Н., Миронець С.М., Осипенко С.І., Півень Ю.О. та інш. Основи цивільного захисту: Навч. посібник К: 2008.– 223 с.
36. Васійчук В.О., Гончарук В.Є., Качан С.І., Мохняк С.М. Основи цивільного захисту: Навч. посібник / Львів, 2010.- 384 с.
37. Євдін О.М., Могильниченко В.В. та ін. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій. Т.1. "Техногенна та природна небезпека". Т.3."Інженерно-технічні заходи цивільного захисту (цивільної оборони) та містобудування".Посібник. - К.: КІМ, 2007, 2008.- 636 с.,- 152 с.
38. Михайлюк В.О., Халмуратов Б.Д. Цивільна безпека: Навч. посібник.– К: Центр учбової літератури, 2008– 158 с.
39. Осипенко С.І., Іванов А.В. "Організація функціонального навчання у сфері цивільного захисту". Навчальний посібник. -К., 2008. -286с.
40. Русаловський А.В., Вендичанський В.Н. Цивільний захист: Навч. Посібн./За наук.ред. Запорожця О.І., -К.: АМУ, 2008, -250с.
41. Стебшок М.І. Цивільна оборона та цивільний захист: Підручник.– К: Знання-Прес, 2007.– 487 с.

Допоміжна

- 1.Порядок проведення атестації робочих місць за умовами праці: НПАОП 0.05-8.04-92. — Х.: ФОРТ, 2003. — 16 с.
- 2.НПАОП 0.00-1.28-10 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин». Наказ Держгірпромнагляду від 26.03.2010р. № 65.
- 3.НПАОП 0.00-4.03-04 «Положення про Державний реєстр нормативно-правових актів з питань охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці України від 08.06.2004 р. № 151.
- 4.НПАОП 0.00-4.09-07 «Типове положення про комісію з питань охорони праці підприємства». Наказ Держгірпромнагляду від 21.03.2007 р. № 55
- 5.НПАОП 0.00-4.11-07 «Типове положення про діяльність уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці». Наказ Держгірпромнагляду від 21.03.2007 р. № 56.

6. НПАОП 0.00-4.12-05 «Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 26.01.2005 № 15.
7. НПАОП 0.00-4.15-98 «Положення про розробку інструкцій з охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 29.01.1998 р. № 9.
8. НПАОП 0.00-4.21-04 «Типове положення про службу охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 15.11.2004 р. № 255.
9. НПАОП 0.00-6.03-93 «Порядок опрацювання та затвердження власником нормативних актів про охорону праці, що діють на підприємстві». Наказ Держнаглядохоронпраці від 21.12.1993 р. № 132.
10. Рекомендації щодо побудови, впровадження та удосконалення системи управління охороною праці. Затверджено Головою Держгірпромнагляду 07.02.2008.
11. Рекомендації щодо організації роботи кабінету промислової безпеки та охорони праці. Затверджено Головою Держгірпромнагляду 16.01.2008 р.
12. Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу. Затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 27.12.2001 року, № 528.

13. Інформаційні ресурси

1. <http://dsp.gov.ua/> - Офіційний сайт Державна служба України з питань праці
2. <http://www.ilo.org/global/lang-en/index.htm> Офіційний сайт International Labour Organization
3. <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/index> - Офіційний сайт Фонду соціального страхування України.
4. <http://base.safework.ru/iloenc> - Енциклопедія по охроне и безопасности труда МОТ.
5. <http://base.safework.ru/safework> - Библиотека безопасного труда МОТ.
6. <http://www.nau.ua> - Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)».
7. Офіційне інтернет-представництво Президента України <http://www.president.gov.ua/>.
8. Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи <http://www.mns.gov.ua/>.
9. Верховна Рада України <http://www.rada.kiev.ua>.
10. Кабінет Міністрів України <http://www.kmu.gov.ua/>.
11. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України <http://www.mon.gov.ua, www.osvita.com>.
12. Міністерство екології та природних ресурсів України <http://www.menr.gov.ua/>.
13. Рада національної безпеки і оборони України <http://www.rainbow.gov.ua/>.
14. Постійне представництво України при ООН <http://www.uamission.org/>.
15. Північноатлантичний альянс (НАТО) <http://www.nato.int/>.
16. Новини про поточні події у світі, в т. ч. про надзвичайні ситуації <http://www.100top.ru/news/> (російською мовою).
17. Сайт, присвячений землетрусам та сейсмічному районуванню території <http://www.scgis.ru/russian/>.
18. Сайт, присвячений надзвичайним ситуаціям природного характеру <http://chronicl.chat.ru/>.
19. Український інститут досліджень навколишнього середовища і ресурсів при Раді національної безпеки і оборони України <http://www.ertiu.ukrtel.net/index.htm>.
20. <http://www.dnopr.kiev.ua>- Офіційний сайт Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду (Держгірпромнагляду).
21. <http://www.social.org.ua>- Офіційний сайт Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.